

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

A tordai gymnázium története. Irta e 400 lapra terjedő nagy könyvet a gymnázium igazgatója, *Varga Dénes*; kiadta szép nyomással, csinos és gondos külsővel Fodor Domokos hitrokonunk az ő tordai sajtóján. A könyvet mindjárt elől az iskola legujabb képe díszíti. Belől is több illusztrációja van.

A szerző előszavából megtudjuk a tiz évnél több gyűjtéssel előállított könyv keletkeztének történetét, melynek fő érdeme Varga igazgatót s mellette Fodort, az áldozatkész kiadót illeti és dicséri. A tordai gymnázium és ekklézsia büszke lehet a szép sikerre, melylyel a hazai művelődés előmozdítására negydfél száz éven át tett fáradhatatlan működését minden jóért nemesen áldozni tudó munkás fiai most sok időre megörökítették.

Sok helyet foglalna el a könyv gazdag beltartalmát itt részletesen ismertetni. Az érdeklődőt magára a jó magyar stilussal irt gondos előadásra utasítjuk. Az első lapokon az iskola legrégebbi multját, 9—66. oldalon a sokszor megújult építkezéseket, további száz lapon az iskola vezetését, oktatóit és tanulóit, azután a világi és egyházi hatóság gondos felügyeletét s gyakran ismétlődő áldozatkészségét ismerjük meg a mult emlékeinek leggondosabb felkutatása után irt munkából.

Hogy apró hiányokat s egy-két kisebb tévedést találhatunk benne, az igen természetes. Egy emberélet sem volna elégséges a történelem s különösen a műveltségtörténet terén tökéletes művet alkotni.

Legfeltünőbb része Varga könyvének az alapítványok és adományok gondos felsorolása. Mily nagylelkűek voltak a tordai és aranyosszéki hitrokonok a tanítók és tanítványok fölsegelésében és megjutalmazásában s az iskola-épületek sokszori helyreállításában a háborus, ellenséges pusztító viharok idején . . . Feltünő az alapítók, segélyezők között az asszonyok diszes sora, kik a XVI. századtól kezdve jóságos anyái voltak az iskola szegény diákjainak.

Ha alapítóink nem is lehettek oly bőkezűek, mint a XVII—XVIII. század gazdag kálvinistái számos dús vagyonu főuraikkal, a mieink is nemesen versengtek azokkal e tekintetben is; sőt a mult században felül is multák a testvér-felekezet támogatóit fejedelminek mondható adományaikkal.

A tordai iskolát felsegitők közt Berde, Brassai, Konez János mellett Turi Jobbágy Andrást, a legnagyobbat, tisztelettel említhetjük, ki egész munkás élete összes keresményét hagyta a tordai nevelő-intézetre.¹

Mellette Petrityevith-Horvát Miklós áll egész nemzetsége szokott ős nagylelkűségével, s e kiváló nagyok mellé Torda egyik kegyes angyala, Gyulai Zsófia emelkedett, kinek férje a hazát évszázadok óta életfeláldozásával szolgáló Pápai nemzetségből való főnemes úr volt. Gyulai Zsófia 88 éven keresztül volt Tordán a jótékonyosság mintaképe. Különösen az 1817-iki nagy inségben tünt ki jószívű adományaival, mikor még kincses Kolozsvárunk utczáit is az éhenhalállal holtak hekatombjai borították el. 1825 május 3.-án kelt végrendeletében egész vagyonát a tordai egyház és iskola fölségélyezésére hagyományozta.²

A kath. egyház szentté avatta volna őt angyali kegyességű életéért, mi csak sirját gondoljuk élő kegyelettel s szent emlékét őrizzük hálás szívünkben.

Varga Dénes az alapítványok felszámllása után még az iskolai nevelést és rendtartást, azután az intézet könyvtárait, a tudományt szemléltető elég gazdag gyűjteményeket ismerteti; de ezekről jobb az ő bemutatását magában az iskola lelkesen megírt történetében elolvasni. Mi köszönettel tesszük le kezünkből e minden lehető forrást egybegyűjtött, sok jóra oktató hasznos könyvet, mely nem csupán csak írója tehetségéből, hanem az olvasó közönség buzgó támogatásával is jött létre.

(*Rórenc.*)

(Halhatatlan felfedezések a magyar egyházjog terén.)

„*Egyházjog*, a magyarországi egyházak alkotmánya és közigazgatása. Írta *Kosutány Ignác* II. kiadás Kolozsvár 1904. Stein János bizo-

¹ Születése talán hibásan van Vargától 1745-re téve. 1861-ben 116 éves korában halt volna el? 259 l.

² Nagyobb alapítóink között érdemes fölemlíteni, hogy a kurucz-világ után a tordai egyház és iskola megmentője, Szentiványi Bartók János pap, a laborfalvi Berde-családdal egy közös törzsből származott. Brassainkat is anyja vére, ki solymosi Konez leány volt, tette adakozóvá.

mánya“ cz. műben valószínűleg ősarabusból fordítva olvassuk a következő épületes dolgokat:

20. lapon: Az unitáriusok szerint Krisztus „az időben Isten által Istenné tétetett s azért őt, ki most már örök Isten, imádás illeti meg. (Unitár. Káté 22. l. kérdés: 76., 77., 94. s köv., Katech. Rakow p. 31., 32. etc. 80.)“

22. lapon. „Az unitáriusok azt tanítják, hogy Krisztus természeténél fogva ember s csak az időben lett Isten hatalmának és dicsőségének részese; tehát a teremtő atyával nem egy lényegű. (Rakóvi káté 21. lap 294., 423.) Az unitáriusok azt valják, hogy az ember Jézus a Szentlélektől fogantatva, tehát Isten fiának születve, Istenné lett.“

25. lapon. „A protestansok, unitáriusok szerint — a megigazulás abban áll, hogy Isten Krisztus érdemeiért az ember bűneit megbocsátja.“

Éppen ily alapos értesültséggel szól a nagy tudomány tanár úr az 51. lapon „Az unitárius egyház jogforrásai“-ról; a 109. lapon a „Hármas elnökség“-ról; a 110. lapon „A keresztségről; 129. lapon „Az egyházi hatalom“-ról gyártott unitárius fölfogásról.

Az „Unitárius Káté“-ból ezeket nem olvasta; a lengyel *sociálnusok* kátéját (De Rakow) a „Magyarországi egyházak“ egyik alapvető symbolikus könyveként szerepelteti; több magyar unitárius kátéről mit sem tud. Hit- és alkotmányi elveinket ferde világításba helyezi; jogforrásainknak allóját sem ismeri, pedig magyar nyelven irt forrásokból is elég utmutatást találhatott volna. Miért nem használta ezeket? Talán igen sok világosságot talált bennük?

Alig hiszem, hogy a „Propaganda fidei“ kitarított emberei is különb „szent“ munkát végeznének ferditésekkel, mint e mű szerzője. Bizonyára ő is meg győződve arról, hogy félig-meddig névrokona, a nagy Kossuth nem egy olyszerű unitárius vallásról mondta őszinte meggyőződéssel, hogy: ez lesz a jövő emberiség vallása.

Szerző a római bullákat, dekretumokat mind ismeri és helyesen idézi, mert *római nyelven* vannak írva. Úgy látszik, hogy művének csak úgy remélt halhatatlanságot biztosítani, ha a „Magyar unitárius egyház“-ra vonatkozó adatait is idegenből veszi.

Ajtay János.

KÜLÖNFÉLÉK.

A görög keleti magyarokról Dr. Tóth György dolgozó társunktól irt s előbbi füzetünkben megjelent tanulmányával kapcsolatban dr. Reiner János budapesti egyetemi tanár, m. t. akadémiai tagtól levelet vettünk, melyből arról értesülünk, hogy a görög keleti magyarok egyházi szervezésének nagyfontosságú ügyét az ő elhunyt fivére, dr. Reiner Zsigmond vetette fel először s az ő kezdeményezése következtében indult meg az ügyben most folyó országos mozgalom. Készséggel emlitjük fel dr. Reiner Zsigmondnak lelkes munkásságát és a kezdeményezésben való érdemét és hogy ez ügy támogatására „A keleti vallásu magyar nemzeti egyház szervezése“ czimen a folyó 1907-ik évben tanulmányt adott ki. Dolgozótársunk nem is igényli egyetlen sorában is magának az elsőséget. A mit igényel csak az: hogy tanulmányát még 1906-ban végzett saját kutatások alapján irta és hogy munkájával a dr. Reiner Zsigmond könyve megjelenésekor már készen volt. Dolgozótársunk évek óta foglalkozik a különböző egyházak szervezésének kérdésével s ilyenmü tanulmányaiból részletek már jelentek meg a „Keresztény Magvető“ 1906. évi folyamában és a „Jog“ cz. lapnak csakugyan 1906-iki évfolyamában s szóban levő tanulmánya a „Ker. Magvető“ idei évfolyamában.

A magunk részéről csak örvideni tudunk annak, hogy e körülmény is mennyire igazolja a dr. Reiner Zsigmondtól kezdett ügy fontosságát.

A bostoni nemzetközi szabadelvü vallási congressus september hónapban tartatott meg. A hozzánk érkezett tudósítások szerint a különböző országokból s főképpen Angolországból